



Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Første Afdeling)

14. maj 2024*

»Præjudiciel forelæggelse – retligt samarbejde i straffesager – direktiv 2013/48/EU – ret til adgang til advokatbistand under straffesager – artikel 3, stk. 6, litra b) – midlertidig fravigelse af retten til adgang til advokatbistand under ekstraordinære omstændigheder – artikel 9 – afkald på tilstedeværelse af eller bistand fra en advokat – betingelser – artikel 12, stk. 2 – overholdelse af retten til et forsvar og retten til en retfærdig rettergang – antageligheden af bevismateriale – artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder – en mistænkt, der er analfabet og har givet skriftligt afkald på sin ret til adgang til advokatbistand – ingen forklaring af de mulige konsekvenser ved at give afkald på denne ret – konsekvenser for senere efterforskningskridt – afgørelse om en passende sikkerhedsforanstaltning – bedømmelse af bevismateriale, der er tilvejebragt i strid med retten til adgang til advokatbistand«

I sag C-15/24 PPU [Stachev]ⁱ,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Sofijski rajonen sad (kredsdomstolen i Sofia, Bulgarien) ved afgørelse af 11. januar 2024, indgået til Domstolen den 11. januar 2024, i straffesagen mod

CH

procesdeltager:

Sofijska rajonna prokuratura,

har

DOMSTOLEN (Første Afdeling),

sammensat af afdelingsformanden, A. Arabadjiev, og dommerne T. von Danwitz, P.G. Xuereb, A. Kumin (refererende dommer) og I. Ziemele,

generaladvokat: A.M. Collins,

justitssekretær: fuldmægtig R. Stefanova-Kamisheva,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 11. marts 2024,

* Processprog: bulgarsk.

ⁱ Den foreliggende sags navn er et vedtaget navn. Det svarer ikke til et navn på en part i sagen.

efter at der er afgivet indlæg af:

- CH ved advokat I.R. Stojanov,
- Europa-Kommissionen ved J. Vondung og I. Zaloguin, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 11. april 2024, afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 3, stk. 6, litra b), artikel 9, stk. 1, litra a) og b), og artikel 12, stk. 2, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/48/EU af 22. oktober 2013 om ret til adgang til advokatbistand i straffesager og i sager angående europæiske arrestordrer og om ret til at få en tredjemand underrettet ved frihedsberøvelse og til at kommunikere med tredjemand og med konsulære myndigheder under frihedsberøvelsen (EUT 2013, L 294, s. 1) samt af artikel 47, stk. 1 og 2, i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder (herefter »chartret«).
- 2 Anmodningen er blevet indgivet i forbindelse med en straffesag mod CH, der er en bulgarsk statsborger, som er tiltalt for at have begået to voldelige røverier.

Retsforskrifter

EU-retten

- 3 Følgende fremgår af 39., 40. og 50.-53. betragtning til direktiv 2013/48:
 - »(39) Mistænkte eller tiltalte bør have mulighed for at give afkald på en ret, der er tildelt i henhold til dette direktiv, forudsat at de har fået oplysninger om indholdet af den relevante ret og de mulige konsekvenser ved at give afkald på denne ret. Ved forelæggelse af sådanne oplysninger bør der tages hensyn til de pågældende mistænkte eller tiltaltes specifikke forhold, herunder deres alder samt mentale og fysiske tilstand.
 - (40) Et afkald og omstændighederne, hvorunder det er givet, bør føres til protokol ved anvendelse af proceduren for protokolførelse i overensstemmelse med den pågældende medlemsstats lovgivning. [...]
 - [...]
 - (50) Medlemsstaterne bør sikre, at retten til et forsvar og en retfærdig rettergang respekteres ved vurderingen af mistænkte eller tiltaltes forklaringer eller af beviser, der er indhentet i strid med deres ret til adgang til advokatbistand, eller i tilfælde, hvor der var givet tilladelse til fravigelse af denne ret i henhold til dette direktiv. I denne forbindelse bør der tages hensyn til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis, som har fastslået, at retten til et forsvar i princippet lider uoprettelig skade, når inkriminerende forklaringer, der blev afgivet under politiets afhøring, uden at der var givet adgang til advokatbistand, bruges til

at få den pågældende dømt. Dette bør ikke berøre brugen af forklaringer til andre formål, som er tilladt i henhold til national lovgivning, såsom når det er nødvendigt for at tage hastende efterforskningskridt for at undgå, at der begås andre lovovertrædelser, eller at afværge alvorlige konsekvenser for en person, eller når der er et hastende behov for at forhindre væsentlig skade for en straffesag, hvor adgang til advokatbistand eller udsættelse af efterforskningen uopretteligt vil skade den igangværende efterforskning i forbindelse med grov kriminalitet. Dette bør heller ikke berøre anvendelsen af nationale regler eller systemer vedrørende antageligheden af bevismateriale og bør ikke forhindre medlemsstaterne i at opretholde et system, hvorefter alt eksisterende bevismateriale kan fremlægges for en domstol eller en dommer, uden at der på forhånd eller separat foretages en vurdering af antageligheden af sådant bevismateriale.

- (51) Omsorgspligten over for mistænkte eller tiltalte, der befinder sig i en potentielt svag position, er et grundprincip i et retfærdigt retsvæsen. Anklagemyndigheden, de retshåndhævende myndigheder og de retslige myndigheder bør derfor gøre det lettere for sådanne personer effektivt at udøve rettighederne i dette direktiv, f.eks. ved at tage hensyn til enhver potentiel sårbarhed, der påvirker deres evne til at gøre brug af retten til adgang til advokatbistand og til at få en tredjemand underrettet ved frihedsberøvelse, og ved at tage hensigtsmæssige skridt til at sikre, at disse rettigheder garanteres.
- (52) I dette direktiv overholdes de grundlæggende rettigheder og principper, som er anerkendt i chartret, herunder forbuddet mod tortur og umenneskelig og nedværdigende behandling, retten til frihed og sikkerhed, respekten for privatliv og familieliv, retten til respekt for menneskets integritet, børns rettigheder, retten til integration af mennesker med handicap, retten til adgang til effektive retsmidler og retten til en retfærdig rettergang, uskyldsformodningen og retten til et forsvar. Direktivet bør gennemføres i overensstemmelse med disse rettigheder og principper.
- (53) Medlemsstaterne bør sikre, at dette direktivs bestemmelser, hvor de svarer til de rettigheder, der garanteres ved [den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, undertegnet i Rom den 4. november 1950], gennemføres i overensstemmelse med rettighederne i [denne konvention] og som udviklet i Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis.«

4 Direktivets artikel 1 med overskriften »Genstand« bestemmer:

»Dette direktiv fastsætter minimumsregler om de rettigheder, som mistænkte og tiltalte under straffesager [...] har til at få adgang til advokatbistand [...].«

5 Det nævnte direktivs artikel 2 med overskriften »Anvendelsesområde« fastsætter:

»1. Dette direktiv finder anvendelse på mistænkte eller tiltalte under straffesager fra det tidspunkt, hvor de kompetente myndigheder i en medlemsstat ved officiel meddelelse eller på anden vis har underrettet dem om, at de er mistænkt eller tiltalt for at have begået et strafbart forhold, og uanset om de er frihedsberøvet. Det finder anvendelse indtil straffesagens afslutning, dvs. den endelige afgørelse af spørgsmålet om, hvorvidt den mistænkte eller tiltalte har begået lovovertrædelser, herunder efter omstændighederne domsafsigelsen og afgørelsen i en eventuel appelsag.

[...]

4. [...]

Under alle omstændigheder finder dette direktiv anvendelse fuldt ud, når den mistænkte eller tiltalte frihedsberøves, uanset hvilken fase straffesagen befinder sig i.«

6 Artikel 3 i direktiv 2013/48 med overskriften »Retten til adgang til advokatbistand under straffesager« har følgende ordlyd:

»1. Medlemsstaterne sikrer, at mistænkte og tiltalte har ret til adgang til advokatbistand på et sådant tidspunkt og på en sådan måde, at de pågældende sættes i stand til i praksis og effektivt at udøve deres ret til et forsvar.

2. Mistænkte eller tiltalte har ret til adgang til advokatbistand uden unødigt forsinkelse. Under alle omstændigheder har mistænkte eller tiltalte adgang til advokatbistand fra følgende tidspunkter, alt efter hvad der indtræffer først:

a) inden de afhøres af politiet eller af en anden retshåndhævende eller retslig myndighed

[...]

c) uden unødigt forsinkelse efter frihedsberøvelsen

[...]

3. Retten til adgang til advokatbistand indebærer følgende:

a) Medlemsstaterne sikrer, at mistænkte eller tiltalte har ret til at mødes i enrum og kommunikere med den advokat, der repræsenterer dem, herunder forud for afhøringer med politiet eller med en anden retshåndhævende eller retslig myndighed.

b) Medlemsstaterne sikrer, at mistænkte eller tiltalte har ret til deres advokats tilstedeværelse og effektive deltagelse under en afhøring. [...]

c) Medlemsstaterne sikrer, at mistænkte eller tiltalte som minimum har ret til deres advokats deltagelse i forbindelse med følgende efterforskningsmæssige eller bevissikrende foranstaltninger, hvis disse foranstaltninger er fastsat i den pågældende nationale lovgivning, og hvis det kræves eller tillades, at den mistænkte eller tiltalte deltager i den pågældende foranstaltning:

i) konfrontationsparader

ii) konfrontationer

iii) rekonstruktioner af gerningsstedet.

[...]

6. Under ekstraordinære omstændigheder og udelukkende i perioden forud for retssagen kan medlemsstaterne midlertidigt fravige anvendelsen af de rettigheder, der er fastsat i stk. 3, i det omfang det i lyset af sagens særlige omstændigheder er begrundet i et af følgende tvingende hensyn:

- a) tilstedeværelsen af et hastende behov for at afværge alvorlige negative konsekvenser for en persons liv, frihed eller fysiske integritet, eller
- b) en øjeblikkelig indsats fra efterforskningsmyndighederne er bydende nødvendig for at forhindre væsentlig skade for en straffesag.«

7 Dette direktivs artikel 9 med overskriften »Afkald på rettigheder« er sålydende:

»1. Uden at det berører national lovgivning, der kræver, at en advokat skal være til stede eller yde bistand, sikrer medlemsstaterne i forbindelse med afkald på en ret som omhandlet i artikel 3 og 10:

- a) at den mistænkte eller tiltalte mundtligt eller skriftligt har fået klare og tilstrækkelige oplysninger i et enkelt og letforståeligt sprog om indholdet af den pågældende rettighed og de mulige konsekvenser ved at give afkald på den, og
- b) at afkaldet gives frivilligt og utvetydigt.

2. Afkaldet, som kan gives skriftligt eller mundtligt, skal ligesom omstændighederne, hvorunder det er givet, føres til protokol ved anvendelse af proceduren for protokolførelse i overensstemmelse med den pågældende medlemsstats lovgivning.

3. Medlemsstaterne sikrer, at mistænkte eller tiltalte på et hvilket som helst tidspunkt under straffesagen kan tilbagekalde et afkald, og at de underrettes om denne mulighed. En sådan tilbagekaldelse har virkning fra det tidspunkt, hvor den foretages.«

8 Det nævnte direktivs artikel 12 med overskriften »Retsmidler« bestemmer i stk. 2:

»Uden at det berører nationale regler og systemer vedrørende antageligheden af bevismateriale, sikrer medlemsstaterne, under straffesager, ved vurderingen af mistænkte eller tiltaltes forklaringer, der er afgivet, eller af beviser, der er indhentet, i strid med de pågældendes ret til adgang til advokatbistand, eller i tilfælde, hvor der er givet tilladelse til fravigelse af denne ret i henhold til artikel 3, stk. 6, at retten til et forsvar og en retfærdig rettergang respekteres.«

9 Artikel 13 i direktiv 2013/48 med overskriften »Sårbare personer« fastsætter:

»Medlemsstaterne sikrer, at der ved anvendelsen af dette direktiv tages hensyn til særlige behov hos mistænkte og tiltalte, der er sårbare.«

Bulgarsk ret

Den bulgarske forfatning

- 10 Artikel 30, stk. 4, i Konstitutsia na Republika Balgaria (Republikken Bulgariens forfatning, herefter »den bulgarske forfatning«) bestemmer:

»Enhver har ret til at blive forsvaret af en advokat fra det tidspunkt, hvor den pågældende anholdes eller sigtes.«

Lov om indenrigsministeriet

- 11 Artikel 72 i Zakon za ministerstvoto na vatreshnite raboti (lov om indenrigsministeriet, DV nr. 53 af 27.6.2014) i den affattelse, der finder anvendelse på de faktiske omstændigheder i hovedsagen, har følgende ordlyd:

»(1) Politimyndigheder kan frihedsberøve en person:

1. såfremt der er holdepunkter for at antage, at den pågældende har begået en strafbar handling

[...]

(5) Fra tidspunktet for sin tilbageholdelse har personen ret til en forsvarer, idet den tilbageholdte person også skal informeres om, at den pågældende kan give afkald på en forsvarer og om konsekvenserne heraf, og om retten til ikke at udtale sig, såfremt tilbageholdelsen sker i medfør af stk. 1, nr. 1.«

- 12 Denne lovs artikel 74 bestemmer:

»(1) For de personer, der er nævnt i artikel 72, stk. 1, udstedes en skriftlig arrestordre, hvorved anholdelsen anordnes.

(2) I arrestordren som omhandlet i stk. 1 skal følgende angives:

1. den udstedende politimyndigheds navn, funktion og tjenestested

2. de faktiske og retlige grunde til anholdelsen

3. identifikationsoplysninger om den anholdte person

4. dato og klokkeslæt for anholdelsen

5. begrænsningen af personens rettigheder i henhold til artikel 73

6. personens ret

a) til at anfægte tilbageholdelsen ved domstolene

b) til advokatbistand fra en forsvarer fra tidspunktet for anholdelsen

[...]

(3) Den anholdte person udfylder en erklæring om, at den pågældende er bekendt med sine rettigheder og påtænker at udøve eller undlade at udøve sine rettigheder i henhold til stk. 2, nr. 6, litra b)-f). Arrestordren underskrives af politimyndigheden og den anholdte person.

(4) Hvis den anholdte person afviser eller ikke har mulighed for at underskrive arrestordren, bekræftes dette ved et vidnes underskrift.«

NPK

- 13 Artikel 94 i Nakazatelno-protsesualen kodeks (strafferetsplejeloven) (DV nr. 86 af 28.10.2005) i den affattelse, der finder anvendelse på tvisten i hovedsagen (herefter »NPK«), fastsætter:

»(1) Det er et krav, at en forsvarer (advokat) bistår i straffesagen, hvis:

[...]

6. [...] tiltalte er frihedsberøvet.«

- 14 NPK's artikel 96, stk. 1, har følgende ordlyd:

»Den tiltalte kan på et hvilket som helst tidspunkt under sagen give afkald på advokatbistand, undtagen i de tilfælde, der er omhandlet i artikel 94, stk. 1, nr. 1-3 og 6. Konsekvenserne af at give afkald på at blive forsvaret af en advokat forklares for tiltalte.«

- 15 NPK's artikel 97 har følgende ordlyd:

»(1) Advokaten kan deltage i straffesagen fra tidspunktet for personens anholdelse eller fra sigtelsen.

(2) Den myndighed, ved hvilken efterforskningen finder sted, har pligt til at underrette den tiltalte om, at den pågældende har ret til en advokat, og til at give vedkommende mulighed for straks at sætte sig i forbindelse med denne. Denne myndighed må ikke tage skridt til efterforskning eller retsforfølgning med deltagelse af den tiltalte, så længe den ikke har opfyldt denne forpligtelse.«

- 16 NPK's artikel 248 fastsætter:

»(1) I det indledende retsmøde behandles følgende spørgsmål:

[...]

3. om der under efterforskningen er begået en væsentlig overtrædelse af de processuelle regler, som har medført en begrænsning af den tiltaltes, den skadelidtes eller dennes arvingers processuelle rettigheder, og som skal afhjælpes

[...]

5. behandling af sagen for lukkede døre, udnævnelse af en dommer eller reservedommer, udpegelse af en advokat, en sagkyndig, en tolk, en tegnsprogstolk og gennemførelse af retslige efterforskningsskridt ved delegation

6. de proceduremæssige tvangsforanstaltninger, der er truffet
7. anmodninger om indsamling af nyt bevismateriale
8. fastsættelse af tidspunkt for retsmødet og fastsættelse af, hvilke personer der skal indkaldes hertil.«

17 NPK's artikel 270, stk. 1, bestemmer:

»Spørgsmålet om ændring af sikkerhedsforanstaltningen kan rejses på et hvilket som helst tidspunkt under retssagen. En ny begæring vedrørende sikkerhedsforanstaltningen kan indgives til den samme ret, hvis omstændighederne har ændret sig.«

Twisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 18 Den 16. december 2022 blev CH anholdt af det bulgarske politi med henblik på at efterforske hans involvering i et voldeligt røveri. Samme dag underskrev han en skriftlig erklæring, hvori han anførte, at han ikke ønskede at blive forsvaret af en advokat efter eget valg og for egen regning eller af en beskikket advokat.
- 19 Ifølge den forelæggende rets oplysninger blev konsekvenserne af at give afkald på at blive forsvaret af en advokat imidlertid ikke forklaret for CH, som ikke har gennemført en grundlæggende skolegang og ikke behersker skriftligt bulgarsk. Erklæringen indeholder desuden et krav om, at når en frihedsberøvet person er analfabet eller ikke selv er i stand til at udfylde denne erklæring, skal den udfyldes af en polititjenestemand, idet viljeserklæringerne skal afgives af personen selv under overværelse af et vidne, der ved sin underskrift attesterer deres rigtighed. I det foreliggende tilfælde er den nævnte erklæring imidlertid hverken underskrevet af en politimyndighed eller af et vidne.
- 20 Umiddelbart efter sin anholdelse, hvor han blev afhørt af en politimyndighed som vidne, erkendte CH at have deltaget i et voldeligt røveri. Ifølge forelæggelsesafgørelsen blev CH ganske vist informeret om sine rettigheder, at han ikke var forpligtet til at inkriminere sig selv for en strafbar handling, og at han kunne nægte at vidne. Denne afhøring fandt imidlertid sted, uden at en advokat var til stede. Den omstændighed, at der ikke var en advokat til stede, fremgår ligeledes af de rapporter, hvori andre efterforskningskridt, der blev foretaget mellem den 16. og den 17. december 2022, blev registreret, såsom en rekonstruktion, en ransagning foretaget i CH's bolig, to konfrontationsparader og en undersøgelse af CH. I løbet af disse efterforskningskridt blev der indsamlet bevismateriale.
- 21 Den 17. december 2022 rejste anklagemyndigheden tiltale mod CH for voldeligt røveri. Følgelig blev et medlem af advokatsamfundet i Sofia (Bulgarien) beskikket som CH's advokat samme dag. Desuden blev tiltalen bragt til CH's og hans advokats kendskab.
- 22 Ved kendelse af 19. december 2022 imødekom Sofijski rajonen sad (kredsdomstolen i Sofia, Bulgarien), som er den forelæggende ret i den foreliggende sag, anklagemyndighedens anmodning om varetægtsfængsling af CH.
- 23 Ved kendelse af 13. juni 2023 afslog denne ret CH's anmodning om ændring af denne frihedsberøvende foranstaltning.

- 24 Den 26. juli 2023 besluttede anklagemyndigheden, at CH også skulle sigtes for et andet voldeligt røveri.
- 25 Efter en efterfølgende anmodning fra CH om at få behandlet spørgsmålet om en passende sikkerhedsforanstaltning besluttede Sofijski rajonen sad (kredsdomstolen i Sofia) ved kendelse af 18. august 2023 at anvende en mildere foranstaltning, nemlig CH's forpligtelse til regelmæssigt at underskrive et register, som føres af politimyndighederne på hans opholdssted.
- 26 Denne ret fandt i denne henseende, at CH's ret til at blive forsvaret af en advokat, som er fastsat i den bulgarske forfatnings artikel 30, stk. 4, opstod på det tidspunkt, hvor CH blev frihedsberøvet. De retshåndhævende myndigheder havde imidlertid ikke sikret udøvelsen af denne ret. På trods af den erklæring, som CH udfyldte efter sin anholdelse, er det ikke muligt på ubestridelig vis at konkludere, at CH havde truffet et frivilligt og bevidst valg. Under disse omstændigheder kan ingen af de efterforskningskridt, der blev foretaget, efter at CH blev anholdt, og inden der blev rejst tiltale mod ham, anvendes i forbindelse med bedømmelsen af CH's strafferetlige ansvar.
- 27 Ved kendelse af 7. september 2023 ophævede Sofijski gradski sad (byretten i Sofia, Bulgarien) kendelsen fra Sofijski rajonen sad (kredsdomstolen i Sofia) af 18. august 2023 og stadfæstede den varetægtsfængsling, som CH var blevet pålagt.
- 28 Den 2. oktober 2023 tog den forelæggende ret på ny stilling til spørgsmålet om sikkerhedsforanstaltningen og ændrede den til en forpligtelse for CH til regelmæssigt at underskrive et register, der føres af politimyndighederne på hans opholdssted. Efter at anklagemyndigheden havde kæret denne kendelse, ophævede Sofijski gradski sad (byretten i Sofia) ved kendelse af 7. november 2023 foranstaltningen truffet den 2. oktober 2023, og stadfæstede den foranstaltning om varetægtsfængsling, der var blevet truffet over for CH.
- 29 Den forelæggende ret har præciseret, at genstanden for den sag, der verserer for den, er undersøgelsen af CH's involvering i den lovovertrædelse, for hvilken han er blevet tiltalt, og at den i sin endelige afgørelse skal tage stilling til, om CH er skyldig eller ej.
- 30 I denne henseende skal det efterprøves, om de myndigheder, der foretog efterforskningen, i det foreliggende tilfælde har sikret CH retten til adgang til advokatbistand i forbindelse med hans anholdelse, og inden der blev rejst sigtelse mod ham. Med hensyn til denne ret, der følger af direktiv 2013/48, har den forelæggende ret for det første henvist til direktivets artikel 12, stk. 2, hvoraf det fremgår, at under straffesager skal retten til et forsvar og en retfærdig rettergang respekteres ved vurderingen af mistænkte eller tiltaltes forklaringer, der er afgivet, eller af beviser, der er indhentet, i strid med de pågældendes ret til adgang til advokatbistand.
- 31 Ifølge den forelæggende ret finder denne bestemmelse ikke kun anvendelse i forbindelse med vedtagelsen af en endelig afgørelse om tiltaltes skyld, men ligeledes ved fastlæggelsen af, hvilken sikkerhedsforanstaltning der skal pålægges denne person. I sin kendelse af 7. september 2023 udelukkede Sofijski gradski sad (byretten i Sofia) imidlertid den forelæggende rets mulighed for at vurdere, om der i det foreliggende tilfælde var blevet tilvejebragt bevismateriale i strid med CH's ret til adgang til advokatbistand.
- 32 Under disse omstændigheder ønsker den forelæggende ret indledningsvis oplyst, om en national lovgivning og retspraksis, hvorefter den ret, der undersøger, i hvilket omfang den tiltalte er involveret i den strafbare handling, som den pågældende foreholdes, med henblik på at træffe

eller fuldbyrde en passende sikkerhedsforanstaltning, fratages muligheden for at vurdere, om det indsamlede bevismateriale er blevet indsamlet i strid med den tiltaltes ret til advokatbistand, er i overensstemmelse med artikel 12, stk. 2, i direktiv 2013/48.

- 33 Med henblik på at efterprøve, om det standpunkt, som Sofijski gradski sad (byretten i Sofia) har indtaget, er begrundet, ønsker den forelæggende ret dernæst oplyst, om kravet om overholdelse af retten til et forsvar og retten til en retfærdig rettergang som omhandlet i artikel 12, stk. 2, i direktiv 2013/48 er opfyldt, når den ret, der undersøger spørgsmålet om, hvorvidt den anvendte sikkerhedsforanstaltning er passende, lægger beviser til grund for sin overbevisning, der er tilvejebragt i strid med de krav, der er fastsat i dette direktiv.
- 34 Endelig har den forelæggende ret, stadig med hensyn til kendelsen afsagt af Sofijski gradski sad (byretten i Sofia) den 7. september 2023, tilføjet, at eftersom den i denne kendelse foreholdes manglende objektivitet, opstår spørgsmålet, om udelukkelsen af bevismateriale, der er indsamlet i strid med direktiv 2013/48, af den ret, der undersøger spørgsmålet om, hvorvidt en sikkerhedsforanstaltning er passende, til trods for den højere instans' instrukser om det modsatte, har en negativ indvirkning på kravene om en retfærdig rettergang og rejser tvivl om denne rets upartiskhed.
- 35 For det andet har den forelæggende ret forklaret, at Sofijski gradski sad (byretten i Sofia) i sin kendelse af 7. november 2023, henset til de særlige omstændigheder i den foreliggende sag, fastslog, at bestemmelsen i artikel 3, stk. 6, litra b), i direktiv 2013/48, der giver mulighed for en midlertidig fravigelse af retten til adgang til advokatbistand under ekstraordinære omstændigheder, finder anvendelse. Den forelæggende ret har imidlertid præciseret, at den er af den opfattelse, at denne bestemmelse ikke er blevet udtrykkeligt gennemført i bulgarsk lovgivning på grund af dens åbenbare uforenelighed med den bulgarske forfatnings artikel 30, stk. 4, som fastsætter, at retten til at blive forsvaret af en advokat opstår på tidspunktet for frihedsberøvelsen eller sigtelsen af en person. Spørgsmålet er således, om artikel 3, stk. 6, litra b), har direkte virkning.
- 36 For det tredje har den forelæggende ret anført, at Sofijski gradski sad (byretten i Sofia) i sin kendelse af 7. september 2023 anførte, at selv om CH ikke havde modtaget bistand fra en advokat ved sin anholdelse, fremstod de skridt, der blev taget med eller uden hans deltagelse indtil det tidspunkt, hvor han blev sigtet, ikke som ulovlige og mistede ikke deres bevisværdi. I denne sammenhæng ønsker den forelæggende ret oplyst, om de garantier, der er fastsat i artikel 9, stk. 1, litra a) og b), i direktiv 2013/48, sammenholdt med 39. betragtning til dette direktiv, er overholdt i tilfælde af, at en analfabet giver skriftligt afkald på sin ret til advokatbistand, når konsekvenserne af et sådant afkald ikke er blevet forklaret for vedkommende, og når den pågældende dernæst har gjort gældende, at vedkommende ikke var blevet oplyst om indholdet af det dokument, som den pågældende underskrev på tidspunktet for sin anholdelse.
- 37 For det fjerde og sidste har den forelæggende ret præciseret, at i henhold til den nationale lovgivning, således som denne er fortolket af Varhoven kasatsionen sad (øverste kassationsdomstol, Bulgarien), omfatter det oprindelige afkald på retten til at blive forsvaret af en advokat, der afgives af en anholdt, ligeledes alle andre efterforskningsskridt, der involverer denne person, inden der rejses sigtelse. I det foreliggende tilfælde foretog de myndigheder, der var ansvarlige for efterforskningen, således flere efterforskningsskridt med deltagelse af CH efter hans anholdelse, men uden en advokat. I denne sammenhæng skal det efterprøves, om en mistænks afkald på sin ret til at blive forsvaret af en advokat, afgivet under anholdelsen, udelukker disse myndigheders forpligtelse til for den mistænkte at redegøre for retten til adgang til

advokatbistand og for konsekvenserne af et eventuelt afkald herpå, umiddelbart inden der foretages ethvert efterfølgende efterforskningskrift, der indebærer den nævnte mistænkte deltagelse.

38 På denne baggrund har Sofijski rajonen sad (kredsdomstolen i Sofia) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

- »1) Er det foreneligt med artikel 12, stk. 2, i [direktiv 2013/48], sammenholdt med [chartrets] artikel 47, stk. 1 [...], at den ret, der vurderer, om der foreligger en begrundet mistanke om den tiltaltes deltagelse i den påståede strafbare handling med henblik på at træffe afgørelse om et påbud om eller fuldbyrdelse af en passende [sikkerhedsforanstaltning], på grundlag af national lovgivning og retspraksis fratages muligheden for at bedømme, om beviserne blev indhentet i strid med den tiltaltes ret til adgang til advokatbistand som omhandlet i dette direktiv, da den anklagede blev mistænkt og vedkommendes ret til fri bevægelighed blev begrænset af politimyndighederne?
- 2) Overholdes kravet om retten til et forsvar og respekten for en retfærdig rettergang som omhandlet i artikel 12, stk. 2, i direktiv 2013/48, såfremt den ret, der vurderer, om [sikkerhedsforanstaltningen] er passende, danner sin opfattelse under hensyntagen til beviser, som blev indhentet i strid med direktivets krav, da personen blev mistænkt, og vedkommendes ret til fri bevægelighed blev begrænset af politimyndighederne?
- 3) Har det forhold, at den ret, som på trods af et påbud om det modsatte fra en overordnet ret vurderer, om [sikkerhedsforanstaltningen] er passende, udelukker beviser, som er indhentet under tilsidesættelse af direktiv 2013/48, negativ indvirkning på kravene om en retfærdig rettergang i dette direktivs artikel 12, stk. 2, sammenholdt med chartrets artikel 47, stk. 1 og 2, og giver dette anledning til tvivl om rettens upartiskhed?
- 4) Har den mulighed, der er fastsat i artikel 3, stk. 6, litra b), i direktiv 2013/48, for under ekstraordinære omstændigheder i perioden forud for retssagen midlertidigt at fravige retten til advokatbistand, når en øjeblikkelig indsats fra efterforskningsmyndighederne er bydende nødvendig for at forhindre væsentlig skade for en straffesag, direkte virkning i den pågældende EU-medlemsstat, såfremt denne bestemmelse ikke er gennemført i medlemsstatens nationale lovgivning?
- 5) Overholdes garantierne i artikel 9, stk. 1, litra a) og b), i direktiv 2013/48, sammenholdt med 39. betragtning til samme direktiv, såfremt en mistænkt ganske vist har givet skriftligt afkald på retten til advokatbistand, men den mistænkte er analfabet og ikke er blevet oplyst om de mulige konsekvenser af afkaldet og senere gør gældende for domstolene, at han ikke var bekendt med indholdet af det dokument, han underskrev, på det tidspunkt, hvor hans ret til fri bevægelighed blev begrænset af politimyndighederne?
- 6) Fritager det forhold, at en mistænkt ved sin tilbageholdelse har givet afkald på at modtage advokatbistand i henhold til bestemmelserne i direktiv 2013/48, myndighederne fra forpligtelsen til umiddelbart før gennemførelsen af enhver yderligere efterforskningsforanstaltning med vedkommendes deltagelse at oplyse den mistænkte om retten til adgang til advokatbistand og de mulige konsekvenser af et eventuelt afkald?«

Anmodningen om anvendelse af den præjudicielle hasteprocedure

- 39 Den forelæggende ret har anmodet om, at nærværende præjudicielle forelæggelse undergives den præjudicielle hasteprocedure, der er fastsat i artikel 23a, stk. 1, i statuten for Den Europæiske Unions Domstol og i artikel 107 i Domstolens procesreglement.
- 40 Til støtte for denne anmodning har den nævnte ret anført, at CH siden den 16. december 2022 har været varetægtsfængslet.
- 41 I denne henseende skal det for det første bemærkes, at nærværende præjudicielle forelæggelse vedrører fortolkningen af direktiv 2013/48, der henhører under afsnit V i EUF-traktatens tredje del vedrørende et område med frihed, sikkerhed og retfærdighed. Denne forelæggelse kan derfor undergives den præjudicielle hasteprocedure.
- 42 Hvad for det andet angår betingelsen om den hastende karakter er denne betingelse bl.a. opfyldt, når den i hovedsagen berørte person på det pågældende tidspunkt er frihedsberøvet, og personens fortsatte frihedsberøvelse afhænger af løsningen af tvisten i hovedsagen, idet det præciseres, at situationen for denne person skal bedømmes ud fra den situation, der forelå på tidspunktet for behandlingen af anmodningen om, at den præjudicielle forelæggelse undergives hasteproceduren (dom af 8.12.2022, CJ (Afgørelse om at udsætte overgivelse på grund af strafforfølgning), C-492/22 PPU, EU:C:2022:964, præmis 46 og den deri nævnte retspraksis).
- 43 I det foreliggende tilfælde fremgår det af den forelæggende rets beskrivelse af de faktiske omstændigheder, at CH faktisk har været frihedsberøvet siden den 19. december 2022, og at CH følgelig befandt sig i denne situation på tidspunktet for behandlingen af anmodningen om, at den præjudicielle forelæggelse undergives hasteproceduren.
- 44 De spørgsmål, som den forelæggende ret har stillet, har desuden bl.a. til formål at afgøre, om de krav, der er fastsat i direktiv 2013/48, er blevet overholdt, når CH efter sin anholdelse gav afkald på sin ret til adgang til advokatbistand, hvilket på grundlag af fortolkningen af dette direktiv kan have betydning såvel for den sikkerhedsforanstaltning, som CH er blevet pålagt, som for afgørelsen om hans strafferetlige ansvar og følgelig for opretholdelsen af hans varetægtsfængsling.
- 45 På denne baggrund har Domstolens Første Afdeling den 25. januar 2024 efter forslag fra den refererende dommer og efter at have hørt generaladvokaten besluttet at efterkomme den forelæggende rets anmodning om, at nærværende præjudicielle forelæggelse undergives den præjudicielle hasteprocedure.

Om de præjudicielle spørgsmål

Det fjerde spørgsmål

- 46 Med det fjerde spørgsmål, som skal behandles først, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 3, stk. 6, litra b), i direktiv 2013/48 skal fortolkes således, at den pågældende medlemsstats politimyndigheder i tilfælde af manglende gennemførelse af denne bestemmelse i den nationale retsorden kan påberåbe sig den nævnte bestemmelse over for en mistænkt eller tiltalt med henblik på at fravige anvendelsen af den ret til adgang til advokatbistand, der er fastsat i dette direktiv.

- 47 Med henblik på besvarelsen af dette spørgsmål skal det bemærkes, at artikel 3, stk. 1, i direktiv 2013/48 opstiller det grundlæggende princip, hvorefter mistænkte og tiltalte har ret til adgang til advokatbistand på et sådant tidspunkt og på en sådan måde, at de sættes i stand til i praksis og effektivt at udøve deres ret til et forsvar (dom af 15.9.2022, DD (Gentagelse af en vidneafhøring), C-347/21, EU:C:2022:692, præmis 40 og den deri nævnte retspraksis).
- 48 Dette princip er konkretiseret i dette direktivs artikel 3, stk. 2, hvorefter mistænkte eller tiltalte skal have adgang til advokatbistand uden unødigt forsinkelse og under alle omstændigheder fra det tidligste af fire specifikke tidspunkter, som er opregnet i denne bestemmelses litra a)-d). I direktivets artikel 3, stk. 3, litra a)-c), præciseres i øvrigt de elementer, som retten til adgang til advokatbistand indebærer.
- 49 De midlertidige fravigelser, som medlemsstaterne kan fastsætte i retten til adgang til advokatbistand, er udtømmende opregnet i artikel 3, stk. 5 og 6, i direktiv 2013/48 (dom af 12.3.2020, VW (Retten til adgang til advokatbistand i tilfælde af udeblivelse), C-659/18, EU:C:2020:201, præmis 42).
- 50 I henhold til dette direktivs artikel 3, stk. 6, litra b), som den forelæggende ret har henvist til, kan medlemsstaterne således midlertidigt fravige anvendelsen af de rettigheder, der er fastsat i denne artikels stk. 3, i det omfang det i lyset af sagens særlige omstændigheder er begrundet i, at »en øjeblikkelig indsats fra efterforskningsmyndighederne er bydende nødvendig for at forhindre væsentlig skade for en straffesag«.
- 51 Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt den pågældende medlemsstats politimyndigheder, når artikel 3, stk. 6, litra b), i direktiv 2013/48 ikke er gennemført i den nationale retsorden, kan påberåbe sig denne bestemmelse over for en mistænkt eller tiltalt, fremgår det af fast retspraksis, at borgerne i alle tilfælde, hvor bestemmelser i et direktiv ud fra et indholdsmæssigt synspunkt fremstår som ubetingede og tilstrækkeligt præcise, ved de nationale domstole kan påberåbe sig disse bestemmelser over for en medlemsstat, enten når denne ikke rettidigt har gennemført direktivet i national ret, eller når den ikke har gennemført det korrekt (dom af 20.4.2023, Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (Comune di Ginosa), C-348/22, EU:C:2023:301, præmis 62 og den deri nævnte retspraksis). Et direktiv kan derimod ikke i sig selv skabe forpligtelser for en borger, og en direktivbestemmelse kan derfor ikke som sådan påberåbes over for denne (dom af 3.5.2005, Berlusconi m.fl., C-387/02, C-391/02 og C-403/02, EU:C:2005:270, præmis 73 og den deri nævnte retspraksis).
- 52 I det foreliggende tilfælde er det tilstrækkeligt at fastslå, at artikel 3, stk. 6, litra b), i direktiv 2013/48 ikke fastsætter en rettighed, som en borger kan påberåbe sig over for en medlemsstat, men derimod giver medlemsstaterne mulighed for at fastsætte en fravigelse af anvendelsen af retten til adgang til advokatbistand under særlige omstændigheder. I henhold til den retspraksis, der er nævnt i nærværende doms præmis 51, kan en offentlig myndighed følgelig ikke, når denne bestemmelse ikke er gennemført, påberåbe sig denne bestemmelse over for en mistænkt eller tiltalt.
- 53 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal det fjerde spørgsmål besvares med, at artikel 3, stk. 6, litra b), i direktiv 2013/48 skal fortolkes således, at den pågældende medlemsstats politimyndigheder i tilfælde af manglende gennemførelse af denne bestemmelse i den nationale retsorden ikke kan påberåbe sig den nævnte bestemmelse over for en mistænkt eller tiltalt med henblik på at fravige anvendelsen af den ret til adgang til advokatbistand, der klart, præcist og ubetinget er fastsat i dette direktiv.

Det femte spørgsmål

- 54 Med det femte spørgsmål, der skal behandles som det andet punkt, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 9, stk. 1, i direktiv 2013/48, sammenholdt med 39. betragtning hertil, skal fortolkes således, at de krav, der i denne bestemmelse stilles for at give afkald på retten til adgang til advokatbistand, er opfyldt i tilfælde af, at en analfabet giver skriftligt afkald på denne ret, uden at der over for den pågældende er redegjort for de mulige konsekvenser ved dette afkald, og når denne har gjort gældende, at vedkommende ikke var blevet oplyst om indholdet af det dokument, som vedkommende underskrev på tidspunktet for sin anholdelse.
- 55 Artikel 9, stk. 1, i direktiv 2013/48 fastsætter to betingelser for at give afkald på retten til adgang til advokatbistand i straffesager.
- 56 I medfør af artikel 9, stk. 1, litra a), skal den mistænkte eller tiltalte således have fået oplysninger om indholdet af retten til adgang til advokatbistand og de mulige konsekvenser ved at give afkald på denne ret, idet det præciseres, at disse oplysninger, som kan gives mundtligt eller skriftligt, skal være klare og tilstrækkelige og gives i et enkelt og letforståeligt sprog. I overensstemmelse med nævnte artikel 9, stk. 1, litra b), skal afkaldet desuden være givet frivilligt og utvetydigt.
- 57 I 39. betragtning til direktiv 2013/48 præciseres det, at ved forelæggelse af sådanne oplysninger bør der tages hensyn til de pågældende mistænkte eller tiltaltes specifikke forhold, herunder deres alder samt mentale og fysiske tilstand. Ved at kræve, at der tages hensyn til disse specifikke forhold, har dette direktiv således til formål at sikre, at afgørelsen om at give afkald på retten til adgang til advokatbistand træffes med fuldt kendskab til de faktiske omstændigheder.
- 58 I denne sammenhæng fastsætter artikel 13 i direktiv 2013/48, at der ved anvendelsen af dette direktiv skal tages hensyn til særlige behov hos mistænkte og tiltalte, der er sårbare, idet 51. betragtning til direktivet herved henviser til »mistænkte eller tiltalte, der befinder sig i en potentielt svag position« og til »enhver potentiel sårbarhed, der påvirker deres evne til at gøre brug af retten til adgang til advokatbistand«.
- 59 I det foreliggende tilfælde har den forelæggende ret for det første anført, at tiltalte i den i hovedsagen omhandlede straffesag er analfabet.
- 60 Som Europa-Kommissionen har anført i sit skriftlige indlæg, skal en mistænkt eller tiltalt såsom tiltalte i hovedsagen på grund af sin analfabetisme anses for at være en sårbar person som omhandlet i artikel 13 i direktiv 2013/48.
- 61 Når dette er sagt, gør hverken dette direktivs artikel 9, stk. 1, eller dets artikel 13 det muligt at konkludere, at den omstændighed, at den mistænkte eller tiltalte er analfabet, i sig selv udelukker denne persons evne til gyldigt at erklære, at vedkommende giver afkald på retten til adgang til advokatbistand. Der skal derimod tages behørigt hensyn til denne omstændighed i forbindelse med et sådant afkald.
- 62 For det andet er den forelæggende ret i tvivl om relevansen af den omstændighed, at den tiltalte, da han gav afkald på retten til adgang til advokatbistand, ikke blev gjort bekendt med de mulige konsekvenser ved et sådant afkald.

- 63 I denne henseende er det tilstrækkeligt at bemærke, således som det er anført i nærværende doms præmis 56, at artikel 9, stk. 1, litra a), i direktiv 2013/48 udtrykkeligt kræver, at den mistænkte eller tiltalte har fået oplysninger om de mulige konsekvenser ved et afkald på retten til adgang til advokatbistand.
- 64 Såfremt det måtte vise sig, at en tiltalt som den person, der er genstand for den i hovedsagen omhandlede straffesag, ikke i forbindelse med den erklæring, hvorved den pågældende gav afkald på sin ret til adgang til advokatbistand, har fået klare og tilstrækkelige oplysninger i et enkelt og letforståeligt sprog, henset til den pågældendes egenskab af sårbar person, om indholdet af denne ret og om de mulige konsekvenser ved at give afkald herpå, hvilket det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve, kan dette afkald dermed ikke anses for at være i overensstemmelse med kravene i artikel 9, stk. 1, i direktiv 2013/48.
- 65 For det tredje har den forelæggende ret fremhævet den omstændighed, at den tiltalte i den i hovedsagen omhandlede straffesag i det foreliggende tilfælde har anført, at han ikke var blevet oplyst om indholdet af det dokument, som han underskrev på tidspunktet for sin anholdelse.
- 66 Da dette aspekt vedrører protokolleringen af afkaldet, skal det bemærkes, at artikel 9, stk. 2, i direktiv 2013/48, sammenholdt med 40. betragtning hertil, bestemmer, at en erklæring om afkald, som kan afgives skriftligt eller mundtligt, og de omstændigheder, hvorunder den er afgivet, føres til protokol ved anvendelse af proceduren for protokolførelse i overensstemmelse med den pågældende medlemsstats lovgivning.
- 67 Selv om denne artikel 9, stk. 2, henviser til national procesret for så vidt angår den måde, hvorpå et afkald på retten til adgang til advokatbistand føres til protokol, skal den dokumentation, der er omhandlet i denne bestemmelse, imidlertid nødvendigvis gøre det muligt at efterprøve, om kravene i artikel 9, stk. 1, er opfyldt.
- 68 Den forelæggende ret har præciseret, at erklæringen om afkald i henhold til national ret indeholder et krav om, at hvis en frihedsberøvet person er analfabet eller ikke selv er i stand til at udfylde denne erklæring, skal den udfyldes af en polititjenestemand, idet viljeserklæringerne skal afgives af personen selv under overværelse af et vidne, der ved sin underskrift attesterer deres rigtighed. I det foreliggende tilfælde er underskrifterne fra en politimyndighed og et vidne imidlertid ikke blevet påført.
- 69 Hvis det i denne henseende måtte blive bekræftet, hvilket det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve, at tiltaltes afkald på retten til adgang til advokatbistand i den i hovedsagen omhandlede straffesag er blevet ført til protokol i strid med national procesret, kan den omstændighed, at en tiltalt har underskrevet et dokument, der bekræfter den pågældendes angivelige afkald på retten til adgang til advokatbistand, ikke i sig selv godtgøre, at vedkommende har givet afkald på denne ret under fuld overholdelse af de krav, der er fastsat i artikel 9, stk. 1, i direktiv 2013/48.
- 70 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal det femte spørgsmål besvares med, at artikel 9, stk. 1 og 2, i direktiv 2013/48 skal fortolkes således, at en erklæring, hvorefter en mistænkt, der er analfabet, giver afkald på retten til adgang til advokatbistand, ikke kan anses for at være i overensstemmelse med kravene i denne artikel 9, stk. 1, når denne mistænkte ikke på en måde, der tager behørigt hensyn til den pågældendes særlige situation, er blevet oplyst om de mulige konsekvenser ved et sådant afkald, og når dette afkald ikke er blevet ført til protokol i overensstemmelse med national procesret på en måde, der gør det muligt at efterprøve, om de nævnte krav er blevet overholdt.

Det sjette spørgsmål

- 71 Med det sjette spørgsmål, der skal behandles som det tredje punkt, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 9, stk. 3, i direktiv 2013/48 skal fortolkes således, at politimyndighederne, efter at en mistænkt har givet afkald på sin ret til adgang til advokatbistand, fortsat har pligt til at underrette den mistænkte om dennes ret til adgang til advokatbistand og de mulige konsekvenser ved at give afkald på denne ret, umiddelbart inden der foretages ethvert yderligere efterforskningskridt, der omfatter den pågældendes deltagelse.
- 72 Indledningsvis bemærkes, at ifølge Domstolens faste praksis skal der ved fortolkningen af en EU-retlig bestemmelse ikke blot tages hensyn til dennes ordlyd, men også til den sammenhæng, hvori den indgår, og til de mål, der forfølges med den ordning, som den udgør en del af (jf. i denne retning dom af 2.12.2021, Vodafone Kabel Deutschland, C-484/20, EU:C:2021:975, præmis 19 og den deri nævnte retspraksis).
- 73 I denne henseende fremgår det for det første af artikel 9, stk. 3, i direktiv 2013/48, at medlemsstaterne skal sikre, at mistænkte eller tiltalte på et hvilket som helst tidspunkt under straffesagen kan tilbagekalde et afkald, og at de skal underrettes om denne mulighed.
- 74 Det kan udledes af ordlyden af denne artikel 9, stk. 3, at et afkald på retten til adgang til advokatbistand, der opfylder kravene i direktiv 2013/48, har virkning, indtil det tilbagekaldes, uden at det er nødvendigt at gentage afkaldet for hver efterfølgende efterforskningsforanstaltning.
- 75 For så vidt som artikel 9, stk. 3, i direktiv 2013/48 kræver, at den mistænkte eller tiltalte underrettes om muligheden for på et hvilket som helst tidspunkt under straffesagen at tilbagekalde et afkald, præciserer denne bestemmelse imidlertid ikke, om dette krav er opfyldt, når den berørte person er blevet underrettet en enkelt gang om denne mulighed, eller om denne underretning tværtimod skal ske på ethvert senere trin i denne procedure eller endog inden ethvert yderligere efterforskningskridt.
- 76 Hvad for det andet angår sammenhængen skal der tages hensyn til artikel 13 i direktiv 2013/48, der som anført i nærværende doms præmis 58 kræver, at der ved anvendelsen af dette direktiv tages hensyn til særlige behov hos mistænkte og tiltalte, der er sårbare. Som Kommissionen har anført i sit skriftlige indlæg, begrænser kompleksiteten af strafferetsplejereglerne og navnlig fremgangsmåden for indsamling og anvendelse af bevismateriale en sårbar mistænks eller tiltalts mulighed for fuldt ud at forstå dem og/eller at reagere rettidigt og hensigtsmæssigt.
- 77 For det tredje skal der tages hensyn til formålet med direktiv 2013/48, som tilsigter bl.a. at fremme retten til at blive rådgivet, forsvaret og repræsenteret som fastsat i chartrets artikel 47, stk. 2, og retten til et forsvar, der er sikret i chartrets artikel 48, stk. 2 (dom af 12.3.2020, VW (Retten til adgang til advokatbistand i tilfælde af udeblivelse), C-659/18, EU:C:2020:201, præmis 44 og den deri nævnte retspraksis).
- 78 I lyset af disse betragtninger indebærer det krav om underretning, der er fastsat i artikel 9, stk. 3, i direktiv 2013/48, at hvis den person, der afhøres af politimyndighederne eller af en anden retshåndhævende eller retslig myndighed, befinder sig i en sårbar situation, har disse myndigheder under alle omstændigheder pligt til at minde denne person om muligheden for at tilbagekalde vedkommendes erklæring om at give afkald på sin ret til adgang til advokatbistand, inden der foretages noget efterforskningskridt, hvorunder fraværet af en advokat som følge af intensiteten og betydningen af dette efterforskningskridt i særlig grad kan skade den berørte

persons interesser og rettigheder, såsom en afhøring, en konfrontationsparade, en konfrontation eller en rekonstruktion af gerningsstedet som omhandlet i henholdsvis dette direktivs artikel 3, stk. 3, litra b) og c).

- 79 Denne fortolkning understøttes af 20. betragtning til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2012/13/EU af 22. maj 2012 om ret til information under straffesager (EUT 2012, L 142, s. 1), hvori det præciseres, at »[n]år der er givet information om en bestemt rettighed, bør de kompetente myndigheder ikke være nødsaget til at gentage den, medmindre sagens nærmere omstændigheder [...] kræver det«.
- 80 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal det sjette spørgsmål besvares med, at artikel 9, stk. 3, i direktiv 2013/48 skal fortolkes således, at i tilfælde af, at en sårbar person som omhandlet i dette direktivs artikel 13 giver afkald på retten til adgang til advokatbistand, skal denne person underrettes om muligheden for at tilbagekalde dette afkald, inden der foretages ethvert yderligere efterforskningskridt, hvorunder fraværet af en advokat, henset til intensiteten og betydningen af dette efterforskningskridt, i særlig grad kan skade den nævnte persons interesser og rettigheder.

Det første til det tredje spørgsmål

- 81 Med det første til det tredje spørgsmål, som skal behandles samlet, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 12, stk. 2, i direktiv 2013/48, sammenholdt med chartrets artikel 47, stk. 1 og 2, skal fortolkes således, at denne bestemmelse er til hinder for en national lovgivning og retspraksis, hvorefter en ret, som undersøger en tiltalts involvering i en strafbar handling med henblik på at afgøre, om den sikkerhedsforanstaltning, som denne tiltalte skal pålægges, er passende, er frataget muligheden for på tidspunktet for vedtagelsen af en afgørelse om opretholdelse af varetægtsfængslingen af den nævnte tiltalte at vurdere, om der er indhentet bevismateriale i strid med kravene i dette direktiv, og i givet fald at se bort fra sådanne beviser.

Formaliteten

- 82 Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt disse spørgsmål kan antages til realitetsbehandling, bemærkes, at det udelukkende tilkommer den nationale ret, for hvilken tvisten i hovedsagen er indbragt, at vurdere, om en præjudiciel afgørelse er nødvendig, og om de spørgsmål, den forelægger Domstolen, er relevante. Når de forelagte spørgsmål vedrører fortolkningen eller gyldigheden af en EU-retlig regel, er Domstolen derfor principielt forpligtet til at træffe afgørelse, medmindre det fremgår, at den ønskede fortolkning savner enhver forbindelse med realiteten i hovedsagen eller dennes genstand, såfremt problemet er af hypotetisk karakter, eller såfremt Domstolen ikke råder over de faktiske og retlige oplysninger, som er nødvendige for, at den kan foretage en hensigtsmæssig besvarelse af dette spørgsmål (dom af 22.2.2024, Unedic, C-125/23, EU:C:2024:163, præmis 35 og den deri nævnte retspraksis).
- 83 I det foreliggende tilfælde verserer der ved den forelæggende ret en straffesag mod CH, som i øjeblikket er varetægtsfængslet. Det er ubestridt, at denne ret har kompetence til at træffe afgørelse om den sikkerhedsforanstaltning, der er blevet anvendt over for CH, og at den er af den opfattelse, at det tilkommer den at undersøge denne foranstaltning såvel i de indledende retsmøder som på den nævnte straffesags nuværende trin.

84 Under disse omstændigheder har den fortolkning af direktiv 2013/48, der med det første til det tredje spørgsmål ønskes foretaget, en forbindelse med hovedsagen og kan ikke anses for at være hypotetisk.

85 Det første til det tredje spørgsmål kan følgelig antages til realitetsbehandling.

Realiteten

86 På EU-rettens nuværende udviklingstrin er det principielt alene overladt til den nationale lovgivning at fastsætte de regler, der inden for rammerne af en straffesag gælder for antagelse og bedømmelse af oplysninger og bevismateriale, som er opnået på en måde, der er i strid med EU-retten (dom af 30.4.2024, M.N. (EncroChat), C-670/22, EU:C:2024:372, præmis 128 og den deri nævnte retspraksis).

87 I mangel af EU-retlige bestemmelser på området tilkommer det desuden i medfør af princippet om procesautonomi hver enkelt medlemsstat i sin interne retsorden at fastsætte de processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som borgerne har i medfør af EU-retten, dog på den betingelse, at disse ikke må være mindre gunstige end dem, som regulerer tilsvarende situationer, der er underlagt national ret (ækvivalensprincippet), og at de i praksis ikke umuliggør eller uforholdsmæssigt vanskeliggør udøvelsen af rettigheder, der er tillagt ved EU-retten (effektivitetsprincippet) (dom af 30.4.2024, M.N. (EncroChat), C-670/22, EU:C:2024:372, præmis 129 og den deri nævnte retspraksis).

88 Hvad angår de krav, der følger af effektivitetsprincippet, har Domstolen imidlertid allerede udtalt, at nødvendigheden af at udelukke oplysninger og beviser, der er indhentet i strid med kravene i EU-retten, navnlig skal vurderes i lyset af, hvilken risiko antagelsen af sådanne oplysninger og beviser vil medføre for iagttagelsen af kontradiktionsprincippet og dermed for retten til en retfærdig rettergang (dom af 2.3.2021, Prokuratuur (Betingelser for adgang til oplysninger om elektronisk kommunikation), C-746/18, EU:C:2021:152, præmis 44).

89 Artikel 12, stk. 2, i direktiv 2013/48, sammenholdt med 50. betragtning hertil, pålægger desuden udtrykkeligt medlemsstaterne under straffesager, ved vurderingen af mistænkte eller tiltalte forklaringer, der er afgivet, eller af beviser der er indhentet, i strid med de pågældendes ret til adgang til advokatbistand, at sikre, at retten til et forsvar og en retfærdig rettergang respekteres, uden at det berører nationale regler og systemer vedrørende antageligheden af bevismateriale.

90 I denne henseende bemærkes for det første, at i henhold til artikel 2, stk. 4, sidste afsnit, i direktiv 2013/48 finder direktivet anvendelse fuldt ud, når den mistænkte eller tiltalte frihedsberøves, uanset hvilken fase straffesagen befinder sig i. Dette direktivs artikel 12, stk. 2, finder således anvendelse på det tidspunkt, hvor en ret skal træffe afgørelse om en tiltalts sikkerhedsforanstaltning.

91 For det andet skal artikel 12, stk. 2, i direktiv 2013/48, således som det fremgår af 52. og 53. betragtning hertil, fortolkes i lyset af chartret, navnlig i lyset af retten til frihed og sikkerhed, retten til at blive rådgivet, forsvaret og repræsenteret, retten til et forsvar og retten til en retfærdig rettergang, der er sikret ved henholdsvis chartrets artikel 6, artikel 47, stk. 2, og artikel 48, stk. 2, og ligeledes i lyset af de tilsvarende rettigheder, der bl.a. er sikret ved artikel 6 i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, undertegnet i Rom den 4. november 1950 (jf. analogt dom af 1.8.2022, TL (Ingen tolk eller oversættelse), C-242/22 PPU, EU:C:2022:611, præmis 40).

- 92 Heraf følger i første række, at artikel 12, stk. 2, i direktiv 2013/48 indeholder et krav om, at den ret, der undersøger spørgsmålet om, hvorvidt en tiltalts sikkerhedsforanstaltning er passende, i forbindelse med afgørelsen om opretholdelse af varetægtsfængslingen af den tiltalte skal kunne vurdere, om der er fremskaffet bevismateriale i strid med kravene i dette direktiv.
- 93 I det foreliggende tilfælde har den forelæggende ret anført, at den ret, der skal træffe afgørelse om sikkerhedsforanstaltningen, principielt har mulighed for at undersøge, om de rettigheder, der følger af direktiv 2013/48, er overholdt, men at muligheden for at vurdere, om der er fremskaffet bevismateriale i strid med dette direktivs bestemmelser, nægtes i medfør af national retspraksis.
- 94 Henset til det i nærværende doms præmis 92 anførte er artikel 12, stk. 2, i direktiv 2013/48 imidlertid til hinder for en sådan national retspraksis.
- 95 Hvad i anden række angår de konsekvenser, som den ret, for hvilken sagen er indbragt, i forbindelse med undersøgelsen af en tiltalts sikkerhedsforanstaltning skal drage af den omstændighed, at der er indsamlet bevismateriale i strid med kravene i direktiv 2013/48, bemærkes for det første, at intet i dette direktiv forpligter retten til automatisk at se bort fra alt dette bevismateriale.
- 96 For det andet følger det af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols praksis, der, således som det er fremhævet i 50. og 53. betragtning til direktiv 2013/48, skal tages i betragtning, når en processuel fejl konstateres, at det påhviler de nationale retter at foretage en bedømmelse af spørgsmålet om, hvorvidt denne mangel er blevet afhjulpet under den procedure, der er fulgt heraf (Menneskerettighedsdomstolen, 28.1.2020, Mehmet Zeki Çelebi mod Tyrkiet, CE:ECHR:2020:0128JUD002758207, § 51).
- 97 I det tilfælde, hvor der er blevet indsamlet bevismateriale i strid med kravene i dette direktiv, skal det således fastslås, om straffesagen i sin helhed på trods af denne mangel på det tidspunkt, hvor den ret, for hvilken sagen er indbragt, skal træffe sin afgørelse, kan anses for at være retfærdig, idet der skal tages hensyn til en række faktorer, herunder spørgsmålet om, hvorvidt de udtalelser, der er indhentet uden tilstedeværelse af en advokat, udgør en integrerende eller væsentlig del af de belastende dokumenter, samt styrken af de øvrige sagsakter (jf. analogt Menneskerettighedsdomstolen, 13.9.2016, Ibrahim m.fl. mod Det Forenede Kongerige, CE:ECHR:2016:0913JUD005054108, §§ 273 og 274).
- 98 Under alle omstændigheder indebærer den forpligtelse, der følger af artikel 12, stk. 2, i direktiv 2013/48, til at sikre overholdelsen af retten til et forsvar og en retfærdig rettergang ved bedømmelsen af bevismateriale, der er tilvejebragt i strid med retten til advokatbistand, at bevismateriale, som en part ikke er i stand til effektivt at udtale sig om, skal udelukkes fra straffesagen (jf. analogt for så vidt angår artikel 14, stk. 7, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2014/41/EU af 3.4.2014 om den europæiske efterforskningskendelse i straffesager (EUT 2014, L 130, s. 1) dom af 30.4.2024, M.N. (EncroChat), C-670/22, EU:C:2024:372, præmis 130).
- 99 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal det første til det tredje spørgsmål besvares med, at artikel 12, stk. 2, i direktiv 2013/48, sammenholdt med chartrets artikel 47, stk. 1 og 2, skal fortolkes således, at denne bestemmelse er til hinder for en national retspraksis, hvorefter en ret, som undersøger en tiltalts involvering i en strafbar handling med henblik på at afgøre, om den sikkerhedsforanstaltning, som denne tiltalte skal pålægges, er passende, er frataget muligheden for

på tidspunktet for vedtagelsen af en afgørelse om opretholdelse af varetægtsfængslingen af den nævnte tiltalte at vurdere, om der er indhentet bevismateriale i strid med kravene i dette direktiv, og i givet fald at se bort fra sådanne beviser.

Sagsomkostninger

100 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra de nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Første Afdeling) for ret:

1) Artikel 3, stk. 6, litra b), i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/48/EU af 22. oktober 2013 om ret til adgang til advokatbistand i straffesager og i sager angående europæiske arrestordre og om ret til at få en tredjemand underrettet ved frihedsberøvelse og til at kommunikere med tredjemand og med konsulære myndigheder under frihedsberøvelsen

skal fortolkes således, at

den pågældende medlemsstats politimyndigheder i tilfælde af manglende gennemførelse af denne bestemmelse i den nationale retsorden ikke kan påberåbe sig den nævnte bestemmelse over for en mistænkt eller tiltalt med henblik på at fravige anvendelsen af den ret til adgang til advokatbistand, der klart, præcist og ubetinget er fastsat i dette direktiv.

2) Artikel 9, stk. 1 og 2, i direktiv 2013/48

skal fortolkes således, at

en erklæring, hvorefter en mistænkt, der er analfabet, giver afkald på retten til adgang til advokatbistand, ikke kan anses for at være i overensstemmelse med kravene i denne artikel 9, stk. 1, når denne mistænkte ikke på en måde, der tager behørigt hensyn til den pågældendes særlige situation, er blevet oplyst om de mulige konsekvenser ved et sådant afkald, og når dette afkald ikke er blevet ført til protokol i overensstemmelse med national procesret på en måde, der gør det muligt at efterprøve, om de nævnte krav er blevet overholdt.

3) Artikel 9, stk. 3, i direktiv 2013/48

skal fortolkes således, at

i tilfælde af, at en sårbar person som omhandlet i dette direktivs artikel 13 giver afkald på retten til adgang til advokatbistand, skal denne person underrettes om muligheden for at tilbagekalde dette afkald, inden der foretages ethvert yderligere efterforskningsskridt, hvorunder fraværet af en advokat, henset til intensiteten og betydningen af dette efterforskningsskridt, i særlig grad kan skade den nævnte persons interesser og rettigheder.

4) Artikel 12, stk. 2, i direktiv 2013/48, sammenholdt med artikel 47, stk. 2, i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder,

skal fortolkes således, at

denne bestemmelse er til hinder for en national retspraksis, hvorefter en ret, som undersøger en tiltalts involvering i en strafbar handling med henblik på at afgøre, om den sikkerhedsforanstaltning, som denne tiltalte skal pålægges, er passende, er frataget muligheden for på tidspunktet for vedtagelsen af en afgørelse om opretholdelse af varetægtsfængslingen af den nævnte tiltalte at vurdere, om der er indhentet bevismateriale i strid med kravene i dette direktiv, og i givet fald at se bort fra sådanne beviser.

Underskrifter